

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หนังสือคือ สื่อสิ่งพิมพ์สำคัญที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ เป็นสื่อที่เผยแพร่ความรู้ วิทยาการ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ช่วยประเทืองปัญญา และให้ความบันเทิงแก่มนุษย์

อาเก้ (Agee and others, 1991) กล่าวว่าหนังสือคือ เครื่องมือของการสื่อสารมวลชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนเรา หนังสือถ่ายทอดมรดกจากอดีตอย่างมากมาย ช่วยให้เราเข้าใจตนเองและโลกที่เราอาศัยอยู่ ทำให้เราสามารถวางแผนสำหรับอนาคต เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการศึกษา ช่วยกระตุ้นจินตนาการ และให้ความเพลิดเพลินแก่มนุษย์ทุกวัย หนังสือมีคุณสมบัติที่ถาวรไม่ว่าจะเป็นหนังสือปกอ่อนหรือหนังสือปกแข็งก็ตาม

บิตต์เนอร์ (Bittner, 1989) อธิบายว่าหนังสือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนเรา เราเรียนรู้จากหนังสือ ได้รับความบันเทิงจากหนังสือ และได้เป็นเจ้าของหนังสือ หนังสือช่วยสืบทอดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญระหว่างคนในชาติ หนังสือเป็นเครื่องมือทางการเมือง ที่ช่วยกระตุ้นเพื่อควมมีเสรีภาพ หนังสือช่วยให้เรา ยึดมั่นและสถาปนาสังคมที่มีเสรีภาพ หนังสือคือมิตรที่ดีที่อ่านซ้ำได้โดยไม่เบื่อ

บาร์เกอร์และเอสคาร์พิต (Barker and Escarpit, 1973) ให้ทัศนะว่า หนังสือซึ่งมีมานานกว่า 4000 ปี แล้วคือเครื่องมือการสื่อสารที่น่าพิศวง เรื่องราว ข่าวสาร จะถูกเข้ารหัสและผลิตซ้ำจำนวนที่คูณ เคลื่อนย้ายได้และถอดรหัสได้โดยบุคคลทั่วไปที่สามารถไขรหัส อันได้แก่การรู้หนังสือนั่นเอง

เบลิคและฮาโรลด์เซน (Blake and Haroldsen, 1975 อ้างถึงใน พีระ จิรโสภณ, 2535) ได้จัดให้หนังสือเล่ม เป็นสื่อมวลชนที่มีระดับของอิทธิพลหรือผลกระทบต่อสังคมในระดับกลาง ทั้งนี้ใน ระดับสูง ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุและโทรทัศน์ ระดับกลาง ได้แก่ หนังสือเล่มและภาพยนตร์ และ ระดับต่ำ ได้แก่ ไปสเตอร์ ป้ายประกาศและสิ่งพิมพ์ที่ส่งทางไปรษณีย์ เป็นต้น

สมควร กวียะ (2535) กล่าวว่า หนังสือ ถือเป็นสื่อมวลชนช้า (slower media) เพราะไปถึงมวลชนช้ากว่าหนังสือพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่การผลิตหนังสือในแต่ละปีมีปริมาณมาก สามารถส่งผลกระทบยาวต่อการได้รับข่าวสารและการบันเทิงของทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน ทั้งนี้เพราะหนังสือมีอายุการใช้งานคงทนยืนยาวกว่าหนังสือพิมพ์และนิตยสาร

พีระ จิรโสภณ (2535) อธิบายว่า หนังสือเล่ม (books) ที่เราพบเห็นอยู่ทั่วไปนั้น นักวิชาการบางคน จัดเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ทั้งนี้โดยมีความเห็นว่าคุณสมบัติของการผลิตสารเช่น การเขียน การบรรณาธิกรณ การออกแบบ การจัดหน้า ตลอดจนการพิมพ์มีลักษณะเช่นเดียวกับ หนังสือพิมพ์หรือนิตยสาร นอกจากนั้น การจำหน่ายเผยแพร่ก็มุ่งถึงผู้อ่าน จำนวนมากเช่นกัน อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคน ก็ไม่ยอมรับว่าหนังสือเล่ม เป็นสื่อมวลชน เพราะหนังสือเล่มส่วนใหญ่ เข้าถึงผู้สนใจเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ไม่เหมือนกับหนังสือพิมพ์ ที่แพร่หลายถึงผู้อ่านทั่วไปกว้างขวางกว่า เช่น ตำราเรียนก็มักจะอ่านกัน เฉพาะนักเรียน นักศึกษา หรือครูบาอาจารย์ เป็นส่วนใหญ่ นวนิยายก็อ่านกันเฉพาะ ผู้สนใจซื้อเท่านั้น หนังสือเด็กก็นิยมในกลุ่มเด็กกลุ่มเดียว

ถึงแม้ว่าจะมีความเห็นแตกต่างกันระหว่างนักวิชาการ ว่าหนังสือเล่มจัดเป็นสื่อมวลชนหรือไม่ กระนั้นก็ดี หนังสือเล่มก็มีประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งทางด้านการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และด้านบันเทิง นอกจากนี้หนังสือบางเล่ม ยังมีอิทธิพล และอาจส่งผลกระทบได้ในวงกว้าง ดังเช่นกรณีหนังสือ The Santanic Verses ของสำนักพิมพ์ ไวกิงค์ ประเทศอังกฤษที่ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างประเทศอังกฤษและอิหร่าน ดังที่ สุรพงษ์ โสภนะเสถียร (2533) ได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของหนังสือเล่มดังกล่าวคือ

1. อิทธิพลของหนังสือไม่ได้ลดน้อยลงไปแม้ว่าจะมีการพัฒนาสื่อประเภทอื่นๆ ออกไปมากแล้วก็ตาม
2. การเขียนที่หมั่นหม่อมต่อศาสนา เป็นเรื่องที่อันตราย สำหรับผู้เขียนไม่ว่าจากประวัติศาสตร์ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

3. งานเขียนหนังสืออาจสร้างผลกระทบที่รุนแรงถึงระดับเวทีการเมืองระหว่างประเทศได้ แม้ว่าหนังสือจะมีอัตราการแพร่ออกไปช้ากว่าสื่อมวลชนอีกหลายประเภท แต่ก็สามารถให้ผลกระทบที่หนักแน่นมากกว่า

นอกจากนี้ความสำคัญของหนังสือเห็นได้จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ได้ประกาศให้มีปีหนังสือระหว่างชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2515 (International Book Year 1972) การจัดประชุมในระดับโลกว่าด้วยหนังสือในปี พ.ศ. 2525 (World Congress on Book 1982) และการประกาศปฏิญานสากล ณ กรุงลอนดอน ในปีเดียวกันว่าด้วยการสร้างสังคมการอ่าน (London Declaration on Towards a Reading Society) ประเทศไทยซึ่งเป็นสมาชิกขององค์การก็ได้เข้าร่วมทุกโครงการ (แม้้นมาตร ชาลิต,2535)

จากความสำคัญของหนังสือดังกล่าว ผู้ที่มีบทบาททำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ ความคิด จากนักเขียน ไปยังผู้อ่านระดับกว้างในรูปหนังสือเล่ม ได้แก่ผู้จัดพิมพ์หรือสำนักพิมพ์ ซึ่งดำเนินบทบาทเป็นสะพานเชื่อมระหว่าง นักเขียนกับผู้อ่าน

ไบเลย์ (Bailey,1990) อธิบายว่าสำนักพิมพ์จะแสวงหานักเขียน ในขณะที่เดียวกัน ก็จะถูกแสวงหาโดยนักเขียน สำนักพิมพ์จะคัดเลือกต้นฉบับ เพื่อแปรรูปไปเป็นหนังสือเล่ม จากนั้นก็จะนำเสนอต่อผู้อ่าน หรือถูกผู้อ่านทวงถาม บทบาทหน้าที่ของสำนักพิมพ์ได้แก่การเชื่อมโยงระหว่าง ผู้อ่านกับนักเขียน โดยผ่านทางหนังสือ ขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงนักเขียนกับผู้อ่าน เป็นการเชื่อมโยงสองทางของสำนักพิมพ์ ต่อการให้บริการสังคมและถ่ายทอดวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เช่นนี้จะจริงเสมอไม่ว่าหนังสือนั้นจะเป็นนวนิยายหรือสารคดี หนังสือสำหรับผู้ใหญ่หรือสำหรับเด็ก หนังสือเพื่อการศึกษาหรือหนังสือเพื่อความบันเทิง และหนังสืออื่นๆ เขากล่าวว่าอาจเปรียบสำนักพิมพ์เป็นเช่นตัวกรอง ตัวแปลง และตัวกลาง ระหว่างผู้ส่งสาร กับผู้รับสาร

โคเซอร์ (Cosser,1976) ได้สำรวจสำนักพิมพ์และอุตสาหกรรมการพิมพ์ของสหรัฐอเมริกา แม้จะมีผู้โต้แย้งว่า ในยุคสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ สื่อสิ่งพิมพ์ทำใช้สื่อเดียวที่ครอบครองพรมแดนทางวัฒนธรรม แต่เขาก็เชื่อว่าผู้ที่เข้าถึงสื่อที่กูเทนเบิร์กได้ประดิษฐ์ขึ้น ยังคงอยู่ในตำแหน่งควบคุมช่องทางไหลของความคิด และควบคุมหัวใจของสื่อทางความคิด เขาได้สังเกตเห็นถึงคุณลักษณะ 3 ประการของสำนักพิมพ์ ได้แก่ 1. อุตสาหกรรมการพิมพ์มีการกระจายสูงมาก 2. การดำเนินงานมีความไม่แน่นอนและไม่สามารถคาดการณ์ได้ 3. โครงสร้างภายในองค์กรมีลักษณะของงานอาชีพมากกว่าแบบอย่างทางราชการ นอกจากนี้ เขาเห็นว่าน่าจะมีคุณลักษณะอีกประการหนึ่ง ของสำนักพิมพ์ อันได้แก่

ภาระหน้าที่ด้านวัฒนธรรม ที่ไม่หวังผลทางการค้าแต่เพียงอย่างเดียว จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น เขาพบว่า การตัดสินใจของสำนักพิมพ์ ที่จะเลือกพิมพ์หนังสือ ตั้งอยู่บนรากฐานขององค์ประกอบมากมาย เขากล่าวว่า สำนักพิมพ์เปรียบเสมือน ผู้เฝ้าประตูแห่งความคิด

พาร์สันส์ (Parsons, 1989) ให้ทัศนะว่าสำนักพิมพ์ยืนอยู่ทางแยกระหว่างการค้นพบทางปัญญา กับการเผยแพร่การค้นพบนั้น สู่อาณาประชาราษฎร์มากกว่าการทำหน้าที่เป็นเพียงสื่อกลาง ในกระบวนการตามธรรมชาติ เขากล่าวว่า สำนักพิมพ์จะตัดสินใจอะไรจะ เข้า และอะไรจะ ออก ในตลาดแห่งความคิด โดยการเลือกตีพิมพ์งานบางชิ้น และเลือกที่จะไม่ตีพิมพ์งานชิ้นอื่นๆ สำนักพิมพ์ดำเนินบทบาทสำคัญ ในการถ่ายทอดความรู้ภายใต้วัฒนธรรมนั้นๆ

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าสำนักพิมพ์ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างนักเขียนกับผู้อ่านเท่านั้น หากยังดำเนินบทบาทสำคัญในการกำหนดควบคุม กลั่นกรอง คัดเลือกเรื่อง เพื่อเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ ความคิด และความบันเทิงสู่สาธารณชน

สำหรับประเทศไทยนั้น แต่ละวันจะมีหนังสือเล่มออกใหม่ประเภทต่างๆ วางจำหน่ายรวมกัน ประมาณ 400 ชื่อเรื่อง แต่ละชื่อเรื่องมียอดพิมพ์ประมาณ 3,000 เล่ม จากการผลิตของสำนักพิมพ์ประมาณ 200 แห่งโดยจำนวนนี้ที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครประมาณร้อยละ 90 (วิริยะ ลีรสิงห์, 2535)

จากตัวเลขดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่าในแต่ละวันหนังสือเล่ม จะถูกเผยแพร่ไปยังผู้อ่านคนไทย อย่างกว้างขวาง อิทธิพลของข่าวสาร ความคิด ที่เกิดจากหนังสือเหล่านี้ก็คงมากมายมหาศาลตามไปด้วย และอิทธิพลเหล่านี้ อาจมีทั้งทางบวกและทางลบ ดังนั้นการสำรวจผู้ส่งสารหรือแหล่งผลิต หรือในที่นี้ก็คือ สำนักพิมพ์ต่างๆ ว่ามีแนวทางหรือกระบวนการเลือกสรรข่าวสาร ความคิด สู่ผู้อ่านนั้นเป็นอย่างไร จะช่วยให้ได้ภาพที่ชัดเจน ของการกระจายข่าวสาร ความคิด ที่ออกมาในรูปแบบหนังสือเล่มมากขึ้น

การศึกษาถึงสถานภาพ และบทบาทการควบคุมข่าวสารในกระบวนการคัดเลือก ตีพิมพ์ หนังสือเล่มของสำนักพิมพ์หนังสืออย่างเป็นระบบ ยังไม่เคยมีมาก่อน แม้จะมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องอยู่บ้าง ก็เป็นการศึกษาเฉพาะด้านเช่น การศึกษาถึงพัฒนาการด้านการพิมพ์ในประเทศไทย พัฒนาการของหนังสือเฉพาะด้าน การเลือกซื้อหนังสือของผู้อ่าน เป็นต้น การศึกษาในครั้งนี้จะช่วยตอบคำถามว่า สำนักพิมพ์ หนังสือเล่มของไทยปัจจุบัน อยู่ในสถานภาพอย่างไร มีกระบวนการและแนวทางในการคัดเลือกเรื่อง เพื่อตีพิมพ์อย่างไร คำตอบจากการศึกษา นี้ จะเป็นประโยชน์ต่อวิชาการด้านวารสารศาสตร์ และวิชาชีพด้านนี้ และยังเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจที่จะขยายการศึกษาค้นคว้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจสถานภาพปัจจุบันของสำนักพิมพ์หนังสือเล่ม ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาแนวทางและกระบวนการคัดเลือกเนื้อหาของหนังสือเล่ม ของสำนักพิมพ์หนังสือในประเทศไทย
3. เพื่อทราบถึงปัจจัย ปัญหาและอุปสรรค ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานของสำนักพิมพ์หนังสือเล่ม ในประเทศไทย

ปัญหาคำวิจัย

1. สำนักพิมพ์หนังสือเล่มในประเทศไทย มีสถานภาพด้านต่างๆต่อไปนี้เป็นอย่างไ.
 - 1.1 การลงทุนและธุรกิจ
 - 1.2 รูปแบบและขอบเขตการดำเนินงาน
 - 1.3 การจัดองค์กร
 - 1.4 บุคลากร
2. กระบวนการและแนวทางการคัดเลือกตีพิมพ์หนังสือเล่ม ของสำนักพิมพ์หนังสือในประเทศไทย เป็นอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวกำหนด

สมมติฐานการวิจัย

สำนักพิมพ์ที่มีลักษณะต่างกัน มีแนวทางในกระบวนการคัดเลือกหนังสือเล่ม เพื่อตีพิมพ์แตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ทำการศึกษาสำนักพิมพ์หนังสือเล่ม ที่ตั้งอยู่ทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ที่มีจุดมุ่งหมายตีพิมพ์หนังสือเล่มภาษาไทยเป็นหลัก เพื่อจำหน่าย เผยแพร่ ประกอบด้วย

1. สำนักพิมพ์หนังสือ ที่ตีพิมพ์หนังสือเล่มเพียงอย่างเดียว
2. สำนักพิมพ์หนังสือ ที่ตีพิมพ์หนังสือเล่ม และสิ่งพิมพ์อื่นๆด้วยเช่น หนังสือพิมพ์ หรือนิตยสาร เป็นต้น

นิยามศัพท์

1. สำนักพิมพ์ หมายถึง บริษัท หน่วยงานหรือองค์กรที่มีหน้าที่คัดเลือกนำต้นฉบับของนักเขียน ตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่ม เพื่อจำหน่าย อาจพิมพ์หนังสือเล่มเพียงอย่างเดียว หรือพิมพ์สิ่งพิมพ์อื่นๆด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ หรือนิตยสาร เป็นต้น ในที่นี้ได้แก่ สำนักพิมพ์ตามรายชื่อ สมาชิกสมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2538-2539 และรายชื่อจาก หน่วยจัดหาหนังสือ (หน่วยงานที่ให้หมายเลข ประจำหนังสือ ISBN แก่สำนักพิมพ์) หอสมุดแห่งชาติ จำนวน 156 แห่ง ในประเทศไทย

2. หนังสือเล่ม หมายถึง สิ่งพิมพ์เย็บเล่มถาวร ประกอบด้วยแผ่นปกทั้งชนิดปกอ่อนหรือปกแข็ง มีขนาดต่างๆ เช่น 8 1/4 คูณ 11 3/4 นิ้ว , 5 3/4 คูณ 8 1/4 นิ้ว เป็นต้น มีเนื้อหา หลากประเภท เช่น สารคดี นวนิยาย มีกำหนดเวลาวางตลาดไม่แน่นอน ต่างจากหนังสือพิมพ์ และนิตยสาร ในการศึกษานี้ได้แก่ หนังสือเล่มที่ตีพิมพ์จำหน่าย เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์จำนวน 156 แห่งในประเทศไทย ในการวิจัยนี้ไม่นับรวม หนังสือเล่มประเภท แบบเรียนหรือตำรา หรือหนังสือแบบฝึกหัด ที่ใช้ในชั้นเรียนระดับต่างๆ รวมทั้งหนังสืออ้างอิง และหนังสือเล่มประเภทคู่มือ เช่น รวมสูตรคณิตศาสตร์ หรือรวมข้อสอบ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะ แบบเรียนหรือตำรา และหนังสืออ้างอิง มักจะมีหลักสูตรเป็นกรอบกำหนด เกณฑ์การคัดเลือก เพื่อตีพิมพ์ อาจจะไม่มีความแตกต่างกัน และการจำหน่ายเผยแพร่มุ่งถึงผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม ไม่แพร่หลาย โดยทั่วไป

3. สถานภาพ หมายถึง ฐานะด้านต่างๆของสำนักพิมพ์ที่มีส่วนสัมพันธ์กับ ขนาดและ การดำเนินงานของสำนักพิมพ์ดังนี้

- 3.1 จำนวนทุนจดทะเบียนและการลงทุน
- 3.2 รูปแบบและขอบเขตการดำเนินงานของสำนักพิมพ์
- 3.3 ลักษณะการจัดโครงสร้างองค์กร
- 3.4 บุคลากร

4. กระบวนการควบคุมประตู่ข่าวสาร หมายถึง แนวนโยบาย หลักการหรือเกณฑ์การดำเนินงาน ของสำนักพิมพ์หนังสือเล่ม ในการคัดเลือกเรื่อง เพื่อตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่ม

5. ผู้เฝ้าประตู่ข่าวสาร หมายถึง ผู้ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย หรือพิจารณา กลั่นกรอง ตัดสินใจ คัดเลือกเนื้อหาของหนังสือเล่ม ได้แก่ ผู้จัดการ บรรณาธิการ ผู้บริหารสำนักพิมพ์ ฯลฯ

6. คุณค่าของหนังสือ คือ องค์ประกอบของความเป็นหนังสือดี เช่น ความถูกต้องของข้อมูล ความชัดเจนของเนื้อหาและการดำเนินเรื่อง การใช้ภาษาถูกหลักไวยากรณ์ เป็นต้น

7. คุณสมบัติของนักเขียน คือ ลักษณะเฉพาะของนักเขียน เช่น คุณวุฒิทางการศึกษา ความมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย การมีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เขียน เป็นต้น

8. ความต้องการของผู้อ่าน ได้แก่ ความสนใจหรือการให้ความสำคัญของผู้อ่าน ที่มีต่อหนังสือ เรื่องหนึ่งๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ความต้องการของผู้อ่านหนังสือนวนิยาย ในช่วงที่ถูกนำมาสร้าง ละครโทรทัศน์ เป็นต้น

9. ความสนใจของสำนักพิมพ์ ได้แก่ การให้ความสำคัญด้านใดด้านหนึ่งของสำนักพิมพ์ ต่อการตีพิมพ์หนังสือเล่ม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น มีความพอใจในจำนวนการเขียนของนักเขียนคนหนึ่ง ก็มักจะตีพิมพ์ผลงานของนักเขียนผู้นั้นสม่ำเสมอ เป็นต้น

ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

1. ผลการวิจัยครั้งนี้ ช่วยให้เห็นถึงสถานการณ์ในปัจจุบันและแนวทางการคัดเลือกต้นฉบับเพื่อตีพิมพ์หนังสือเล่ม ของสำนักพิมพ์หนังสือในประเทศไทย
2. ผลการวิจัยนี้ จะเป็นแนวทางและข้อมูลเบื้องต้น สำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้าต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับหนังสือเล่ม สำนักพิมพ์ และปัจจัยที่มีผลต่อการคัดเลือกเนื้อหา เพื่อตีพิมพ์หนังสือเล่ม
3. ผลการวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อนักวิชาการและนักวิชาชีพวารสารศาสตร์ และผู้สนใจการดำเนินงาน สำนักพิมพ์หนังสือเล่ม